

Prof. dr. Sanjin Kodrić: ISTINE I ZNANJA O BOSNI NE TREBA SE BOJATI

Razgovarala: Nirha EFENDIĆ

UDK 821.163.4(497.6)(091)(047.53)

Prof. dr. Sanjin Kodrić, profesor bošnjačke književnosti i teorije književnosti na Odsjeku za književnosti naroda Bosne i Hercegovine Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu i predsjednik Matičnog odbora Bošnjačke zajednice kulture "Preporod" rođen je 1978. godine u Sarajevu. Diplomirao je književnosti naroda BiH i bosanski, hrvatski, srpski jezik na Filozofskom fakultetu u Sarajevu (2002), gdje je potom i magistrirao (2007) te doktorirao (2009) iz književnohistorijskih nauka. Bavi se prvenstveno bošnjačkom i bosanskohercegovačkom književnošću 19. i 20. st. te savremenim književnim i kulturalnim teorijama. Autorske naučne i stručne radove, mahom iz bošnjačke i/ili bosanskohercegovačke književnosti te književne i kulturalne teorije, objavljivao je u referentnim domaćim te inozemnim književnoznanstvenim časopisima i zbornicima (na bosanskom, engleskom i njemačkom jeziku). Saradnik je ili član više znanstvenih, stručnih i kulturnih ustanova i društava. Također, jedan je od osnivača Slavističkog komiteta BiH, gdje je i rukovodilac Odjeljenja za književnost i kulturalne studije te urednik u Redakciji edicije Bosnistika.

SAŽETAK: Na pitanja o nacionalnom identitetu Bošnjaka; bošnjačkoj književnosti, bosnisti; negiranja bosanskog jezika i uskraćivanja prava na bosanski jezik u školama u RS; odgovornosti o zabrinjavajućem stanju u nacionalnim kulturnim institucijama odgovara prof. dr. Sanjin Kodrić, profesor bošnjačke književnosti i teorije književnosti na Odsjeku za književnosti naroda Bosne i Hercegovine Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu i predsjednik Matičnog odbora Bošnjačke zajednice kulture "Preporod".

NOVI MUALLIM: Uvaženi prof. Kodriću, Vaš naučni rad i teme kojima se bavite skopčane su s pitanjima svijesti o nacionalnom identitetu putem jednog dijela bosanskohercegovačkog kulturnog naslijeđa – bošnjačke književnosti. Kažite nam nešto više o Vašem naučnom radu i zanimanju.

KODRIĆ: Vjerovatno je svakome najteže govoriti o sebi, a posebno onima čiji je poziv upravo ono suprotno – bavljenje onim što je djelo drugih. Tad sebe, htjeli – ne htjeli, uvijek više ili manje stavljamo u drugi

plan, a u najboljem slučaju u poziciju neke vrste posrednika. Jedan američki historičar i teoretičar književnosti, Stephen Greenblatt, naš posao opisao je kao razgovor s mrtvima, a ulogu proučavaoca književnosti uporedio je s ulogom šamana. Greenblatt, koji je, inače, začetnik tzv. novog historicizma kao jednog relativno novog pristupa u historiji književnosti, po mnogo čemu bio mi je i ostao blizak autor, pa bih u ovom smislu sebe mogao predstaviti i kao posrednika ili tumača književnosti i kulture nekih davnih, prošlih

vremena, naravno primijenjeno na bosanskohercegovački slučaj.

Bavim se, dakle, kulturnim naslijeđem Bosne i Hercegovine, a prije svega bošnjačkom i bosanskohercegovačkom književnošću. Na Odsjeku za književnosti naroda Bosne i Hercegovine Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu profesor sam bošnjačke književnosti i teorije književnosti, i to su okosnice svih drugih mojih naučnih interesa, odnosno oni su odatle i izrasli. Kao historičar književnosti, ja sam primarno bosnist,

i u tom smislu najširi predmet mojih zanimanja jeste cjelina bosanskohercegovačkog književnog stvaranja, ali i kulture, jer lično književnost posmatram prije svega u kontekstu širih okvira kulture, kao, dakle, jedan od najvažnijih kulturalnih diskursa, posebno kod nas. Nisam, naime, od onih koji su usmjereni na, po meni, ipak redukcionističko shvatanje književnosti isključivo kao “umjetnosti riječi”, već me prvenstveno zanima to kako književnost funkcionira unutar širih kulturalnih pojava i procesa, a što je, smatram, nužno želimo li cjelovito opisati i povijesnorazvojne pojave i procese u književnosti. Književnost nikad nije bila niti može biti odvojena od drugih kulturalnih fenomena, od cjeline društva i života, pa je zato tako treba i posmatrati, a što su pitanja koja me istovremeno zanimaju i kao teoretičara književnosti, pa bih se s tim u vezi kao književni teoretičar deklarirao kao zastupnik tzv. kulturalnog pristupa u nauci o književnosti.

Ovo ističem, između ostalog, i zbog toga što i kao književni historičar i kao književni teoretičar smatram da je upravo ova spona književnosti i kulture uopće izrazito važna onda kad je riječ o razumijevanju književnosti u Bosni i Hercegovini. Mi, naime, imamo izrazito složenu književnu prošlost, a njena složenost u direktnoj je vezi upravo s kulturalnom složenošću Bosne u povijesnom smislu riječi. Bez uzimanja u obzir šireg konteksta kulture i kulturne historije uopće nije, praktično, moguće dokraja razumjeti ili objasniti bosanskohercegovački književni fenomen, tj. ono što preciznije nazivam bosanskohercegovačkom interliterarnom i interkulturalnom zajednicom. Kako to da je moguće, a jeste moguće, istovremeno govoriti npr. i o bošnjačkoj i o bosanskohercegovačkoj književnosti – na to pitanje ne može se cjelovito odgovoriti bez svijesti o širim kulturalnim, a ne samo užim književnim pojavama i procesima. U Bosni i Hercegovini postoji i bošnjačka, odnosno i hrvatska i srpska književnost, ili bosanskohercegovačka i bosanskohercegovački, a potom i još širi, južnoslavenski interliterarni i interkulturalni kontekst.

književnost, kao i jevrejska književna tradicija te književne tradicije drugih bosanskohercegovačkih manjinskih zajednica, ali istovremeno postoji i bosanskohercegovačka ili bosanska književnost, pri čemu postojanje ovih različitih književnosti i književnih tradicija nije ni u kakvoj međusobnoj kontradikciji niti je to, pogotovo, stvar ovih ili onih ideoloških projekcija ili nacionalističkih, odnosno nekih drugih konstrukcija. Tako je, npr., bošnjačka književnost rezultat stoljećima dugog književnog i kulturalnog rada unutar bošnjačke etno-nacionalne zajednice i nije ograničena samo na Bosnu i Hercegovinu, već podrazumijeva i književnu praksu Bošnjaka u Sandžaku, u Hrvatskoj, Makedoniji, Turskoj i drugdje, uključujući i našu savremenu, najnoviju dijasporu, dok je bosanskohercegovačka književnost nadetnički književni fenomen Bosne i Hercegovine kao takve, a koji se, prirodom širih književnih i kulturalnih veza i odnosa, interliterarno i interkulturalno umrežava s drugim književnostima i kulturama u južnoslavenskom kontekstu, odnosno u kontekstu južnoslavenske interliterarne i interkulturalne zajednice.

Ova i ovakva književna složenost naša je književnopovijesna realnost, i rezultat je i književnih, ali i širih kulturalnih pojava i procesa naše prošlosti. Tu, takvu, složenu, ali baš zbog toga tako zamamnu ne, dakle, samo književnu već upravo književno-kulturalnu prošlost treba razumjeti i objasniti, i to je onaj izazov koji me najviše privlači. Riskiram da ostanem nedorečen jer ne mogu, naravno, ovdje potpuno osvijetliti cjelinu ovog pitanja, a ovim sam se bavio i u svojim ranijim knjigama, kao i u nekolike nove knjige koje sam, hvala Bogu, priveo kraju ili koje trenutno pišem. Među njima je i knjiga do koje mi je posebno stalo, tim prije što je naša kultura nikad dosad nije imala, a to je *Historija bošnjačke književnosti*, a koja, međutim, nije ograničena samo na pitanja povijesti bošnjačke književnosti mada joj to jeste osnovni fokus, već u obzir uzima upravo i ovaj široki

NOVI MUALLIM: U ovom kontekstu nekako se nezaobilazno nameće ono poznato naslovno pitanje izneseno u značajnom eseju akademika Muhameda Filipovića “Bosanski duh u književnosti – šta je to?” iz 1967. godine. Možemo li stoga danas postaviti pitanje – bosnistika, šta je to?

KODRIĆ: Esej *Bosanski duh u književnosti – šta je to?* akademika Muhameda Filipovića uistinu je glasovit tekst u našoj književnoj historiografiji, a nastao je u povodu pjesničke knjige *Kameni spavač* Maka Dizdara, koja je objavljena 1966. godine, dakle godinu ranije, a koja se u međuvremenu ispostavila kao vjerovatno najznačajnija pjesnička zbirka u bošnjačkoj i bosanskohercegovačkoj književnosti. Filipovićev rad višestruko je važan i može se čitati na različitim razinama, pri čemu, između svega ostalog, Filipović ovdje upozorava i na naročiti apsurd da jedan izrazito bosanski književni tekst kakav je upravo Dizdarev *Kameni spavač* u svojem vremenu nije mogao biti razumijevan upravo kao takav – kao bosanski. Naime, nisam siguran koliko to neki danas znaju, ili hoće da znaju ili priznaju, ali ne samo bošnjačka nego i bosanskohercegovačka književnost sve do sedamdesetih godina 20. st. bila je zvanično “nepostojeća”, tj. zvanično nepriznavana književnost, kao uostalom i Bošnjaci, koji će tek od ovog vremena napokon dobiti pravo da se kao narod legitimiraju religijskim imenom “Muslimani”, umjesto svojim izvornim etno-nacionalnim imenom, a koje su i sami u međuvremenu potisnuli, pa i zaboravili uslijed različitih pritisaka i složenih društveno-historijskih okolnosti koje predstavljaju zaseban i također vrlo složen problem. Na tu i takvu književnost i njen duh, na njen, dakle, identitet i njene ključne, suštinske osobenosti, upozorio je i Filipovićev tekst, nakon čega je pitanja zvaničnog postojanja najprije bosanskohercegovačke, a potom i bošnjačke književnosti

“Danas, jasno nam je, postoje i oni koji negiraju upravo ovakvu Bosnu i upravo ovakvu bosnistiku s najradikalnijih nacionalističkih, odnosno nacional-šovinističkih pozicija, a to su prije svih npr. oni koji negiraju i bosanski jezik, i bošnjačku i bosanskohercegovačku književnost i kulturu, i bilo šta drugo bosansko. Njih znamo i lahko prepoznajemo, ali, isto tako, postoje i oni koji s deklarativno najljepšim namjerama, ali iz neznanja ili čak s nekih drugih polazišta (a koja u nekim slučajevima i nisu baš tako lijepa u skrivenoj svojoj suštini niti naklonjena Bosni kao takvoj) nastoje najblaže rečeno simplificirati ovu organsku bosansku složenost i pokazati je u samo jednoj, plošnoj, pa i vulgariziranoj verziji.”

konačno otvoreno i u onovremenoj društveno-političkoj areni u sklopu svojevrsnog preporoda Bosne u okvirima tadašnje jugoslavenske federacije. Tek tada, rekao bih, započinje konstituiranje bosnistike, a onda kad je riječ o prvenstveno književnoj bosnistici, nemjerljivo važne moderne temelje tad su joj dali književni historičari kakvi su bili prije svih Midhat Begić, Muhsin Rizvić i Enes Duraković, odnosno Alija Isaković i drugi. Istina, neke prazacetke bosnistike imamo još krajem 19. i početkom 20. st., najprije u folklorističkom radu Mehmed-bega Kapetanovića Ljubušaka, a posebno

upravo u književnohistorijskom i kulturnohistorijskom radu Safvet-bega Bašagića, koji se sa svojim bečkim doktoratom iz 1910. godine, odnosno kao autor studije *Bošnjaci i Hercegovci u islamskoj književnosti* iz 1912. godine, s punim pravom može i treba smatrati prvim našim historičarom književnosti i u tom smislu praocem bosnistike.

S obzirom na ove i ovakve prilike, bosnistika uopće, pa tako i književna bosnistika, najmlađa je južnoslavistička ili slavistička disciplina, disciplina koja se jedva i tek nakon niza desetljeća izborila za pravo na svoje zvanično postojanje, jednako

kao i književna praksa na koju se ona odnosi, ali je bosnistika i disciplina vrlo specifična u širem južnoslavističkom ili slavističkom, odnosno uopće evropskom okviru, o čemu govori i moja najnovija knjiga *Studije iz kulturalne bosnistike (Književnoteorijske i književnohistorijske teme)*, koja bi, ako Bog da, uskoro trebala biti objavljena u izdanju Slavističkog komiteta u Bosni i Hercegovini. Pri svemu ovom, pojam bosnistike u užem smislu odnosi se upravo na pitanja bošnjačke književnosti, odnosno bosanskog jezika i bošnjačke kulture uopće, dok se bosnistika u širem smislu tiče

„Mi tako malo znamo o sebi i svojoj prošlosti, kako zbog toga što su nam nekad ranije ova znanja bila nedostupna i doslovno zabranjena, tako i zbog toga što smo, naročito u novije vrijeme, sve više nehajni i nemarni i što ne nastojimo da ozbiljno proučimo sebe i svijet u kojem živimo. Bosna se, međutim, ne može spasiti neistinama i neznanjem, već samo istinom i znanjem, a istine i znanja o Bosni ne treba se bojati.“

općenito jezika, književnosti i kulture u Bosni i Hercegovine, odnosno bosanskohercegovačkog jezičko-književno-kulturalnog fenomena uopće, uvažavajući sve unutrašnje bosanskohercegovačke specifičnosti i posebnosti u ovom smislu, ali i njihove međusobne veze i odnose, njihova preplitanja, kao i veze i odnose te preplitanja sa širim južnoslavenskim i još širim kontekstom.

Bosnistika, dakle, nužno podrazumijeva svijest o bosanskoj interliterarnosti i interkulturalnosti, i nužno je određena u tom smislu. Biti najšire shvaćeno bosnist znači baviti se npr. književnom prošlošću koja je stvarana i na bosanskom (odnosno i na hrvatskom i srpskom) jeziku, ali i na arapskom, perzijskom i turskom, kao i na latinskom i crkvenoslavenskom, na jevrejskošpanskom ili ladinu i hebrejskom jeziku itd., baviti se književnim i kulturalnim praksama koje su upravo bosanske, ali koje mogu pripadati i različitim kulturalno-civilizacijskim krugovima, pa tako i onom što je tzv.

muslimanski Orijent i tzv. kršćanski Zapad. Zato biti bosnist u nekim slučajevima znači biti i ono čega nema u ovom obliku ili barem ne u ovom intenzitetu drugdje, pa tako biti i npr. bosnist-arabist, bosnist-iranist ili bosnist-turkolog, odnosno uopće bosnist-orijentolog, ili bosnist-latinst itd., čak i bosnist-hispanist i sl., jer bosnistika zrcali upravo susretanje i sabiranje različitih i jezičkih, i književnih, i kulturalnih tradicija u Bosni, ali ne u smislu nekog vještačkog, artifičijelnog mehaničkog spoja, već u smislu upravo organskog, dokraja prirodnog tipično bosanskog amalgama.

Danas, jasno nam je, postoje i oni koji negiraju upravo ovakvu Bosnu i upravo ovakvu bosnistiku s najradikalnijih nacionalističkih, odnosno nacional-šovinističkih pozicija, a to su prije svih npr. oni koji negiraju i bosanski jezik, i bošnjačku i bosanskohercegovačku književnost i kulturu, i bilo šta drugo bosansko. Njih znamo i lahko prepoznamo, ali, isto tako, postoje i oni koji s deklarativno

najljepšim namjerama, ali iz neznanja ili čak s nekih drugih polazišta (a koja u nekim slučajevima i nisu baš tako lijepa u skrivenoj svojoj suštini niti naklonjena Bosni kao takvoj) nastoje najblaže rečeno simplificirati ovu organsku bosansku složenost i pokazati je u samo jednoj, plošnoj, pa i vulgariziranoj verziji. Oni ne mogu ili ne žele shvatiti da je isticanje ovog bosanskog mozaika ne samo činjenica naše književne i kulturalne prošlosti već i slavljenje ne bosanskih razlika koje razdvajaju već bosanskih raznolikosti koje Bosnu čine upravo raznolikom, a ne iznutra razdvojenom i razorenom. Bojim se da upravo Bošnjaci i drugi Bosanci, naročito u posljednje vrijeme, zapadaju u ove i ovakve zbunjenosti, a nekad slijepo hrle i na istinski autodestruktivne stranputice, i to – da apsurd bude veći – sve iz stvarne ljubavi prema Bosni i njenoj višestoljetnoj ljepoti raznolikosti, a nekad iz čistog neznanja. To je moguće tim prije što mi tako malo znamo o sebi i svojoj prošlosti, kako zbog toga što su nam nekad ranije ova znanja bila nedostupna i doslovno zabranjena, tako i zbog toga što smo, naročito u novije vrijeme, sve više nehajni i nemarni i što ne nastojimo da ozbiljno proučimo sebe i svijet u kojem živimo. Bosna se, međutim, ne može spasiti neistinama i neznanjem, već samo istinom i znanjem, a istine i znanja o Bosni ne treba se bojati. Jer, “Bosna, to je jedna dobra zemlja” – stih je pjesme *Bosna* Nedžada Ibrišimovića, a koju neki u osnovi zlonamjerni smutljivci proglašavaju “nacionalističkom” samo zbog njenog probosanskog patriotskog stava, dok oni lahkovjerni, zbunjeni i nedovoljno upućeni takvo što prihvataju kao tobože “činjenicu”.

Ovo naglašavam da bih istaknuo još nešto što smatram vrlo važnim. Naime, uza sve druge probleme koje već desetljećima ima, bosnistika se danas, nažalost, mora nositi i s ovim izazovima, tj. s osporavanjima koja dolaze s pozicija koje bi trebale biti ili koje nominalno jesu nasuprot pozicija nacionalizma, dok se, pak, sami bosnisti dovode do apsurdna da

se baš oni moraju pravdati da biti bosnist ne znači biti “nacionalist”, kako ih se u nekim krugovima iz različitih razloga nastoji prikazati. Uostalom, da se vratim na početak Vašeg pitanja, pred isti apsurd bio je doveden i Muhamed Filipović onda kad je pisao o bosanskom duhu u književnosti, isti apsurd ubrzo nakon *Kamenog spavača*, a posebno nakon *Starih bosanskih tekstova* i *Marginalija o jeziku i oko njega* Maka Dizdara prijevremeno je otjerao s ovog života, s istim apsurdom nosio se i partizankomunist Midhat Begić, koji je preko noći također postao “nacionalist” onda kad je počeo pisati o samosvojnosti bosanskohercegovačke i bošnjačke književnosti, iste nacionalističke etikete lijepljene su i našim najzaslužnijim književnim proučavaocima poput Muhsina Rizvića ili Enesa Durakovića i drugih, pri čemu neki od njihovih posvećenih “etiketara” i danas se bave istim radovima i s još većim žarom progonitelja regrutiraju svoje nove pomoćnike i nasljednike u ovoj svojevrsnoj historiji beščašća...

NOVI MUALLIM: Danas se na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu izučava i bosanski jezik i bošnjačka, odnosno bosanskohercegovačka književnost, kao i druge književnosti naroda Bosne i Hercegovine. To je nesumnjivo uspjeh u odnosu na ranije vrijeme. No, je li to dovoljno i kakvo je uopće stanje onda kad je riječ o institucionalnim naučnim istraživanjima u oblasti bosnistike? Bosna i Hercegovina trebala bi biti centar bosnističkih istraživanja, a je li to baš tako?

KODRIĆ: Nakon ogromnih otpora i još većih napora, uz otprije postojeću hrvatsku i srpsku književnost, na Odsjek za književnosti naroda Bosne i Hercegovine Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu bosanskohercegovačka književnost uvedena je tek početkom osamdesetih, a bošnjačka književnost još kasnije, tek početkom devedesetih godina 20. st., u vrijeme Agresije na Bosnu i Hercegovinu. Od tada, ovaj odsjek jedini je odsjek svoje vrste u Bosni i Hercegovini na

kojem postoji Katedra za bošnjačku književnost, i to s ponosom kazujem, kao što se jednako ponosim time da na istom odsjeku imao i Katedru za hrvatsku književnost te Katedru za

drugoj strani, od Agresije pa nadalje ne postoji prijeratni Institut za književnost. A to praktično znači da mi kao država ili društvo nemamo naučnu ustanovu specijaliziranu

“S obzirom na to da je bošnjačka književnost ili kultura uopće kod nas i dalje negdje, u najboljem slučaju, na margini javnoinstitucionalnog interesa i da je prisustvo bošnjačke književnosti i kulture kao takvih u javnosti i dalje često praćeno nekom vrstom nelagode i straha od vlastitosti, u “Preporodu” je prije više od 20 godina pokrenuta edicija Bošnjačka književnost u 100 knjiga, koja je trebala predstavljati izbor najznačajnijih ostvarenja bošnjačke književnosti kao cjeline. No, ni nakon 20 godina taj projekt nije dovršen, a od planiranih 100 knjiga u 20 kola po pet knjiga objavljeno je tek 11 kola, odnosno sveukupno 55 knjiga, i to samo iz jednog-jedinog razloga – zbog nedostatka finansijskih sredstava za pripremu i štampu ove edicije!”

srpsku književnost, pri čemu smo jedini odsjek s ove tri ravnopravne katedre ne samo u zemlji, nego i uopće, u svijetu. Sve dobronamjerne i domaće i strane kolege priznaju nam ovu našu prednost, čak i pojedine kolege iz RS, gdje, kao što je poznato, na ekvivalentnim odsjecima moguće je studirati samo srpsku književnost, odnosno samo srpski jezik, a identična je situacija i u tzv. zapadnom Mostaru, gdje postoji samo studij hrvatskog jezika i hrvatske književnosti. Na studijima u Tuzli, Mostaru, Bihaću i Zenici prisutna je drugačija koncepcija studija, ali i tamo se izučavaju sve naše književnosti, istina bez zasebnog postojanja katedri za bošnjačku književnost, odnosno s drugačijim pristupom organizaciji studija, što također ima svoju logiku.

Za razliku od bosanskog jezika, koji je barem u Federaciji u boljoj poziciji, očito je, međutim, da izučavanje bošnjačke književnosti nije dovoljno institucionalno podržano i etablirano. Tako, npr., u okvirima Univerziteta u Sarajevu postoji Institut za jezik, koji jeste u vrlo teškom položaju, ali ipak radi i vremenom postiže sve bolje rezultate, dok, na

za izučavanje književnosti uopće, pa tako ni za izučavanje književnosti naroda Bosne i Hercegovine, uključujući i bošnjačku književnost. Istina, u tzv. zapadnom Mostaru postoji institut za izučavanje hrvatske književnosti, ali samo hrvatske, bez drugih bosanskohercegovačkih književnosti, baš kao što u Banjoj Luci postoji institut za izučavanje srpske književnosti, ali opet samo srpske, i nijedne druge književnosti u Bosni i Hercegovini. Ovo je, naravno, samo jedan od čitavog niza mogućih sličnih primjera, a koji, zapravo, jasno kazuje da mi u javnoj sferi uopće nemamo institucionalizirana bosnistička proučavanja, posebno onda kad je riječ o bošnjačkoj i bosanskohercegovačkoj književnosti. To praktično znači da su bosnistička naučna proučavanja prepuštena entuzijazmu pojedinaca, da su stihijska, potpuno neorganizirana i nesistematska. Zvuči paradoksalno, ali mi, dakle, književnu bosnistiku institucionalno – nemamo!

Nije puno bolje ni u drugim sektorima, a što mogu potvrditi i kao predsjednik Matičnog odbora Bošnjačke zajednice kulture “Preporod”. Kao što je poznato, ili kao što bi poznato

trebalo biti, "Preporod" postoji više od jednog stoljeća i temeljna je ustanova kulture Bošnjaka, kao što su to u hrvatskoj i srpskoj kulturi Matica hrvatska i Matica srpska. S obzirom na to da je bošnjačka književnost ili kultura uopće kod nas i dalje negdje, u najboljem slučaju, na margini javno-institucionalnog interesa i da je prisustvo bošnjačke književnosti i kulture

politikama, i to zahvaljujući prije svega svojoj kulturi. Danas Bošnjacima, pred njima samima, izmiče i nestaje njihova kultura, danas u Bosni nestaje, isto tako, bosanska kultura. Nepostojeći prijeratni Institut za književnost ili hladan "Preporod" sa "zamrznutim" fundamentalnim projektima zloslutna su metafora današnjeg stanja Bosne i Bošnjaka. Eto, to je, u najkraćem,

“*Obrazovna politika, ili, preciznije rečeno, obrazovna ideologija u RS i njen odnos prema bosanskom jeziku, kao i uopće prema identitetu nesrba, sasvim su jasni, posebno prema Bošnjacima, ali i prema Hrvatima i drugima. Svim ovim hoće se u konačnici potvrditi da je RS isključivo srpska, a povratnici u ovaj bosanskohercegovački entitet nastoje se zastrašiti u povratku i ohrabriti da jednom zauvijek napuste zemlju koja “nije” njihova. Pritom, sve ovo realizira se tamo gdje najviše boli – preko prava djece, što postaje zlodjelo vrijedno svakog zgražavanja.*”

kao takvih u javnosti i dalje često praćeno nekom vrstom nelagode i straha od vlastitosti, u "Preporodu" je prije više od 20 godina pokrenuta edicija *Bošnjačka književnost u 100 knjiga*, koja je trebala predstavljati izbor najznačajnijih ostvarenja bošnjačke književnosti kao cjeline. No, ni nakon 20 godina taj projekt nije dovršen, a od planiranih 100 knjiga u 20 kola po pet knjiga objavljeno je tek 11 kola, odnosno sveukupno 55 knjiga, i to samo iz jednog-jedinog razloga – zbog nedostatka finansijskih sredstava za pripremu i štampu ove edicije! Isto je i sa svim drugim fundamentalnim "Preporodovim" projektima", počev od *Bošnjačkog biografskog leksikona*, odnosno *Enciklopedije Bošnjaka* pa nadalje, sve do samog opstanka "Preporoda", u kojem u ovom trenutku nema čak ni grijanja...

Identitet jednog naroda, identitet jednog društva, identitet jedne države uopće, jeste prije svega u kulturi. Bošnjaci su kao narod opstali i bez svog imena, a nasuprot nebošnjačkim i nebosanskim hegemonističkim

stanje bosnistike u "centru" bosniističkih proučavanja i "perspektiva" koja očekuje bosnistiku ako se stanje drastično ne promijeni nabolje.

NOVI MUALLIM: Proučava li se bosnistika na studijima u regiji? I kako naučni centri u regiji i svijetu čitaju / razumijevaju književnost Bošnjaka? Vrlo često gostujete u inostranim slavističkim centrima i imate vrlo intenzivnu međunarodnu saradnju, pa kakva su Vaša iskustva u ovom smislu?

KODRIĆ: Bosnistika, očito, jedva postoji u Bosni i Hercegovini, i to prvenstveno kao studijska disciplina, a u institucionalnom smislu u nauci praktično je nema, izuzme li se individualni naučni rad pojedinaca, koji se temelji prije svega na njihovom ličnom entuzijazmu. Jasno je svakome da nijedna nauka tako ne može napredovati, ne može, zapravo, uopće postojati. A sve se to, naravno, vrlo negativno reflektira i prema vani.

Da, pojedini bosanski, odnosno bošnjački i bosanskohercegovački pisci, izučavaju se i izvan Bosne i Hercegovine, ali ne kao bosanski već

kao hrvatski ili srpski, pri čemu je riječ o svega nekoliko autora. Prisutan je, npr., Meša Selimović i u Beogradu, ali isključivo kao srpski romansijer i pripovjedač, a Mak Dizdar u Zagrebu, gdje je hrvatski pjesnik. Naša književna prošlost i nama je u nekim slučajevima jedva poznata, pa je na stranim slavistikama prisutna uglavnom tek uzgredno, parcijalno i, opet, najčešće u kontekstu hrvatske ili srpske književne historije.

Bosna i Hercegovina kao država praktično nema nikakve aktivnosti s ciljem otvaranja studija bosnistike u inostranstvu, čak ni onda kad se izvana nude prilike za takvo što, mada su takvi studiji, između svega ostalog, nemjerljivo važni za promociju jedne države u međunarodnim okvirima, i to ne samo u kulturnom, već i u političkom, diplomatskom itd., pa čak i u turističkom ili uopće privredno-ekonomskom smislu. To jako dobro znaju naši susjedi, ne samo Srbija, koja je nastavila nekadašnju jugoslavensku prisutnost na inostranim slavističkim studijima, već i Hrvatska, koja je nakon osamostaljenja uložila značajan napor u promoviranju i etabliranju kroatistike u inostranstvu. Nemamo razloga zamjerati ni Srbiji ni Hrvatskoj na ovakvom čemu, naprotiv morali bismo učiti iz njihovih iskustava, naročito iz iskustva Hrvatske, koja je uspjela razviti međunarodne kroatističke studije uprkos tome što je u jugoslavenskom vremenu južna slavistika uglavnom bila beogradocentrična.

Istina, čak i onda kad nije riječ o našim unutrašnjim slabostima o kojima sam govorio, dakle čak i onda kad bi i postojala kakva-takva zainteresiranost za institucionaliziranje bosniističkih studija u inostranstvu, Bosna i Hercegovina u trenutnim političkim okolnostima ovakve inicijative može realizirati samo s velikim poteškoćama i s osporavanjima sa strane onih u Bosni i Hercegovini koji negiraju i bosnistiku i ono čime se ona bavi, ali bez obzira na poteškoće, to je i dalje moguće. Potrebno je samo to istinski željeti, znati važnost ovih nastojanja, a onda se može pronaći i

način za postizanje postavljenog cilja. No, problem smo opet prije svega mi i naša, bojim se, evidentna besciljnost. Ako nas ne može potaknuti interes koji upravo za Bosnu itekako postoji u međunarodnoj slavističkoj javnosti, morali bismo voditi računa barem o našoj dijaspori, koja se sve više udaljava od Bosne, a tako i od svojih korijena i svog bosanskog identiteta.

NOVI MUALLIM: Kako komentirate prisutnost bosanskog jezika i bošnjačke književnosti u osnovnoškolskom i srednjoškolskom obrazovnom sistemu? Već godinama postoji problem negiranja bosanskog jezika i uskraćivanja prva na bosanski jezik u školama u RS, a nedavno ste u javnosti istupili u vezi s reformom školskih nastavnih planova i programa u Kantonu Sarajevo...

KODRIĆ: Sama RS zasnovana je na negiranju drugog i drugačijeg, što je, uostalom, tako jasno vidljivo i u imenu ovog bosanskohercegovačkog entiteta, koje privilegira samo jedan narod, a diskriminira sve druge, poručujući im da RS nije mjesto za njih

i da ne pripada i njima. To je ideja i ideologija na kojoj je zasnovana RS, a ovaj projekt realiziran je etničkim čišćenjem i genocidom, kako je to jasno iz presuda najviših svjetskih sudskih instanci. No, više od 20 godina nakon Agresije i završetka rata RS ne pokazuje znakove odustajanja od ove nacionalističke, odnosno nacional-šovinističke politike, štaviše u posljednje vrijeme nestali su i oni raniji rijetki, ali važni i ohrabrujući signali koji su ukazivali na mogućnost kakve-takve promjene ovog političko-ideološkog kursa zvaničnih struktura RS. Sve ovo potvrđuje se doslovno svakodnevno, a jedan od najskorijih primjera jeste i objava zasebnih rezultata popisa stanovništva u RS, što sam u jednoj drugoj prilici ironično prokomentirao kao objavu rezultata popisa etničkog čišćenja i genocida u RS.

U ovom kontekstu, obrazovna politika, ili, preciznije rečeno, obrazovna ideologija u RS i njen odnos prema bosanskom jeziku, kao i uopće prema identitetu nesrba, sasvim su jasni, posebno prema Bošnjacima, ali i prema Hrvatima i drugima. Svim

ovim hoće se u konačnici potvrditi da je RS isključivo srpska, a povratnici u ovaj bosanskohercegovački entitet nastoje se zastrašiti u povratku i ohrabriti da jednom zauvijek napuste zemlju koja "nije" njihova. Pritom, sve ovo realizira se tamo gdje najviše boli – preko prava djece, što postaje zlodjelo vrijedno svakog zgražavanja.

Uz političke ciljeve o kojima je riječ, jasno je da je negiranje bosanskog jezika zasnovano i na starim, nacional-romantičarskim predstavama po kojima ovdje postoji samo srpski jezik, odnosno po kojima su svi štokavci Srbi. Riječ je, dakle, i o implicitnom negiranju Bošnjaka kao naroda, odnosno o kontinuiranju također jednako stare ideologeme o Bošnjacima kao "poturicama" i o Bosni kao "srpskoj zemlji". Ovaj projekt, pritom, realiziran je na svim razinama zvanične vlasti u RS i u svim segmentima života – počev od zakonodavne razine i Ustava RS, gdje je uskraćeno ime bosanskog jezika, preko razine izvršne vlasti, koja posebno preko obrazovnih vlasti institucionalno realizira

diskriminaciju nad Bošnjacima i drugim nesrbima, pa sve do sudske vlasti, koja je najnovijom presudom u slučaju roditelja djece iz Vrbanjaca kraj Kotor-Varoši, protivno pravu i interesima pravde, dokraja ozvaničila i nagradila diskriminaciju nad Bošnjacima u RS i tako ohrabrila daljnji pritisak protiv Bošnjaka s ciljem njihovog konačnog progona iz ovog dijela Bosne i Hercegovine...

Ovo, međutim, ništa ne čudi, niti treba čuditi, barem ne nakon Srebrenice i niza drugih bosanskih gradova u kojima se "stvarala" etnički čista RS. Ali, čudi nešto drugo – prestrašno čudi to koliko smo mi s ove strane entitetske granice praktično nezainteresirani ili sve manje zainteresirani za zlodjelo koje se i dalje dešava u RS, mada smo to isti mi, odnosno isti oni drugi i drugačiji kojima se u RS uskraćuju najelementarnija prava i nad kojima se nastavlja ratno djelovanje mirnodopskim sredstvima. Zašto nas nije briga za povratnike u RS i zar smo odustali od zalaganja za bosanski jezik i pravo svakoga na njegov vlastiti identitet, pa tako i maternji jezik?!

Nešto se čudno dešava s nama danas, i to nije slučajno. U tom kontekstu i jeste bilo moguće da se gotovo uspjele ostvariti i svojevrсна čistka bosanskih književnih klasika iz nastavnih planova i programa za *Bosanski, hrvatski i srpski jezik i književnost* u školama u Kantonu Sarajevu, a kad su prije svega iz gimnazijskih prijedloga lektire šaptom trebali nestati i Mak Dizdar, i Skender Kulenović, i Derviš Sušić, i drugi bosanski književni klasici, sve do Edhema Mulabdića i Safvet-bega Bašagića iz naše književne prošlosti, ili do Dževada Karahasana ili Irfana Horozovića iz naše književne savremenosti, ali i neki drugi bosanski književni prvaci koji nisu Bošnjaci. Sve to da bismo se, eto, napokon riješili tobožnje "književne nacistike", kako maliciozno tvrde izvjesni "ideološki policajci", odnosno zagovornici ovih i ovakvih "akcija", iznevjeravajući činjenice i falsificirajući književnu i kulturalnu prošlost Bosne. Kao i institucionaliziranim nacionalnim ekskluzivizmom i diskriminacijom nad drugim i drugačijim u RS, i ovim se također potire Bosna i onaj dobar duh ove zemlje o kojem pjeva Ibrišimović, samo se to čini s nekih

drugih ideoloških polazišta i s nekim drugačijim ideološkim ciljevima. A oni su u nekim aspektima i opasniji jer smo ih manje svjesni, pa nas lahko zavode kao najljepše šarene laže.

Sve ovo o čemu smo govorili izgleda tužno, ali tako je moralo biti jer govorili smo o problemima. No, dozvolite mi na kraju i nešto drugačiji ton, pomalo možda i poetski, tim prije što govorimo prvenstveno o književnosti: Bosna i jeste čudesna zemlja jer u tom našem jadu i čemeru jeste nesumnjivo i neka snaga. To pokazuje i historija Bosne, ono što je milenijsko bosansko trajanje uprkos svemu, a to je i onaj san o kojem govori *Zapis o zemlji* Maka Dizdara kao jedna od najčudesnijih etnopsiholoških minijatura o zemlji Bosni i njenim ljudima, san od kojeg kao od pokretačke snage ne treba odustajati. Mi koji se bavimo književnošću i kulturom prošlih vremena, mi koji "razgovaramo" s mrtvima, znamo da nas i ti naši mrtvi itekako znaju podučiti životu ili barem vrijednostima koje treba sačuvati ne radi onih koji su bili i prošli već radi nas samih i onih koji tek trebaju doći.

الموجز

لا ينبغي الخوف من الحقائق والمعارف عن البوسنة

حوار مع الأستاذ الدكتور سانين كورديتش
أجرت الحوار: نيره أفنديتش

الأستاذ الدكتور سانين كورديتش، أستاذ الأدب البوسناتي والنظرية الأدبية في قسم آداب شعوب البوسنة والهرسك في كلية الفلسفة بجامعة سراييفو، ورئيس اللجنة الأساسية لجمعية "النهضة" الثقافية البوسناقية، وفي هذا الحوار يجيب أ.د. سانين كورديتش عن المسائل الآتية: الهوية القومية للبشانقة؛ الأدب البوسناتي المعروف بالبوسنيكا؛ التنكر للغة البوسنية وغمط الحق باللغة البوسنية في المدارس بجمهورية صربسكا؛ المسؤولية عن الوضع المقلق في المؤسسات الثقافية القومية.

Summary

ONE SHOULD NOT FEAR THE TRUTH AND KNOWLEDGE ABOUT BOSNIA

Interview with Prof. Dr. Sanjin Kodrić
Interviewer: Nirha Efendić

Sanjin Kodrić, professor of Bosniak literature and literary theory at the Department of Literature of the peoples of Bosnia and Herzegovina at the Faculty of Philosophy at the University of Sarajevo and the committee chairman of the Bosniak cultural society "Preporod", gives answers to questions such as on the national identity of Bosniaks; Bosniak literature; the negation of the Bosnian language and being denied the right to be taught the Bosnian language in schools in the RS; the responsibility when it comes to the worrying state of national cultural institutions.